1924), »Eesti kinnismuistised« (Tartu, 1925). M. sulest on ilmunud teos »Eesti iseseisvuse aja kultuur« (Tartu, 1926) ja mõned artiklid Ajal. Ajakirjas, Õp. E. S.-i aastaraamatuis, Eesti Rahva Muuseumi aastaraamatuis, läti ajakirjus ja mujal.

Isikl. saadud andmed. *T.*

MORGENSTERN, Johann Karl Simon, õpetlane ja Tartu ülikooli asutiste korraldaja, sünd. 28. VIII 1770 ukj. Magdeburgis, astus a. 1788 Halle ülikooli, kus kuulas peamiselt filosoof J. A. Eberhard'i ja filoloog Fr. A. Wolf'i loenguid, omandas seal a. 1794 *dr. phil.* astme tööga *De Platonis re publica commentationes tres*, valiti samal a. eradotsendiks ja a. 1797 erakorral. professoriks; oli aa. 1798—1802 kõnekunsti ja luule professoriks Danzigi Athenaeumis. A. 1802 kutsuti M. Tartu ülikooli asutamisel selle ülikooli korral. professoriks aineis: kõnekunst ja klassiline filoloogia, esteetika ja kirjandus- ning kunsti-ajalugu. A. 1833 läks M. erusse, kuid pidas loenguid veel kuni a.-ni 1836. Mais 1844 pühitses ta suurte auavalduste saatel oma 50-a. doktorijuubelit ja suri 3. IX 1852 Tartus. — M.-is omas Tartu ülikool oma esimesel poolsajandil Parrot'i, Ewers'i (vt. neid) j. t. kõrval silmapaistvat tegelast. Küll ei saavutanud M. Tartus enam silmapaistvat edu teadusliku uurimistöö alal, kuid tema tegevus oli sellest hoolimata Tartu ülikoolile selle kujunemisaastail väga suure tähendusega. M. võttis algusest peale elavalt osa ülikooli organiseerimistöist, kuuludes m. s. komisjoni, mis välja töötas ülikooli esimese põhikirja kava. Samuti võttis M. osa koolikomisjoni töist, mille ülesandeks oli koolide korraldamine Baltimail ja Vanas-Soomes. Tähtsam ja kestvam oli M.-i tegevus Õpetajate Üldinstituudi asjaajaja direktorina aa. 1803—06 ja 1810—20. Kui a. 1821 üldinstituudi asemel M.-i õhutusel asutati Pedagoogilis-filoloogiline seminar, sai M. selle üheks direktoriks. Põhjapaneva tähendusega oli siiski M.-i tegevus ülikooli raamatukogu asutajana ja kauaaegse direktorina. M.-i laialdane tutvus sise- ja välismaa tegelastega, tema kollektsionäärivaimustus ja osavus võimaldas talle võrdlemisi väikeste aineliste ressurssidega ligi 40 a. kestes soetada umb. 65 000-köitelise kogu, milles olid hästi esitatud peaaegu kõik teadusealad ja millega oli rajatud kindel alus ülikoolile kui teaduslikule asutisele. Oma isikliku raamatukogu — umb. 10 000 köidet, — kunstiesemete ja rikkaliku käsikirjade kogu pärandas M. samuti Tartu ülikoolile. — Silmapaistvat organiseerimisvõimet väljendas M. ka ülikooli kunstimuuseumi loomisel. Esimesed selle muuseumi kipsvalangud antiikse skulptuuri alalt, rikkalik gemmide (reproduktsioonide) kollektsioon (umb. 15 000 nr.), maalide, gravüüride ja antiikrahade kogu olid M.-i soetatud. — Selle laialdase praktilise tegevuse juures lasus M.-i õlgadel veel pidukõnede pidamine kõnekunsti professorina, ülikooli programmide koostamine ja viimati eriliselt mitmekülgsed professuurikohustused. — Ka väliselt on M.-i nimi Tartuga ühendatud. Tema algatusel koondati ülikooli asutised Toome mäele, mitte aga all-linna, nagu alul kavatsetud. Plantatsioonikomisjoni liikmena võttis M. osa Toome puiesteede korraldamisest. Oma aia Toome mäe nõlvakul pärandas M. ülikoolile.

Recke-Napiersky III; Beise II; Allg. D. B. XXII; Левицкій II, 453—58; Е. Пѣтуховъ, Импер. Юрьевскій, бывш. Дерптскій Унив. I (1902). *P. Bn.*

MORITZ, Friedrich Gottlieb, kirikuõpetaja ja kirjamees, sünd. 31. X 1769 Tartus, õppis Halle ülikoolis, sai 1794. a. Antsla kirikuõpetajaks, 1818 Võrumaa praostiks ja 1819 Tartu kõrgema vaimuliku kohtu liikmeks; suri 19. VII 1833. — M. on teotsenud mitmel alal. Nii on ta olnud raamatu »Wastne Tarto Ma-Kele Kässi-Ramat« (Tartu, 1803) kaastööline, toimetanud tartukeelse Uue Testamendi teist trükki, mis ilmus Miitavis 1821, ja kirjutanud lugemiku eesti lastele »A B D nink weikene luggemise ramat . . .«, (Tartu, 1820). M. on avaldanud ka 1804. a. Liivi talurahva seaduse täienduspara-grahvide tartukeelse tõlke: »Sädusse Täütmisse-Tükki kummin öigendetas ja selletetas ma-rahva Sädust . . .«, (Riia, 1809).

Recke-Napiersky III; Beise II; Napiersky, Pred.-Lex. III. *E. O.*

MORITZ, Ludwig Wilhelm, kirikuõpetaja ja keeleuurija, sünd. Rõngus 28. II 1777 kirikuõpetaja pojana, õppis 1795—98 Halle ülikoolis usuteadust, lõpetades oma õpingud *cand. theol.* astmega, asus siis Tartu elama, valiti 1803. a. Tartu Jaani kiriku abiõpetajaks ja 1806. a. sama kiriku ülemõpetajaks; selle kõrval teotses M. 1804. a. alates Tartu linnakonsistooriumi assessorina, oli tsensoriks ja pidas 1817—22 veel eesti keele lektori ametit Tartu ülikoolis, millest ajapuudusel loobus. M. suri 3. IV 1830. — Tema sulest on m. s. ilmunud: »Ueber d. wechselseitige Annäherung d. beiden ehstn. Hauptdialekte . . .« (Rosenpl., Beitr. IV) ja ühes G. A. Oldekop'iga (vt.) O. W. Masing'i eestikeelse tõlke järgi lõuna-eesti murdesse kohandatud 1819. a. talurahva seadus »Liiwlandi Marahva Säedus« (Tartu, 1820).

Napiersky, Pred.-Lex. III; Левицкій II, 630; Recke-Napiersky III.

K. M.